

»Mogoče obstaja majhna možnost, da nas bo šok pandemije tako pretresel, da se bomo nehali ukvarjati z banalnostmi, nisem pa prepričana o tem,« je dejala Nataša Prosenc Stearns.

presenitljiv. Pandemija je samo razjedla masko kvazi progresivne, neoliberalne, politično korektne družbe, pod katero večina, vključno z neprofitnimi organizacijami, umetniškimi institucijami, galerijami in gledališči, živi v nenehni finančni negotovosti in odvisnosti od sponzorjev.

Kakšen je intimni odziv umetnikov? Je to čas za razmislek, za novo poglavje, morda razvijanje dolgoročnojših projektov, za katere sicer ni časa, ali gre za radikalno motnjo in blokado ustvarjalnosti?

Nekateri kolegi ustvarjajo naprej, drugi se ne morejo distancirati od grozljivih novic iz medijev. Jaz vsak dan meditiram, tako se me stres ne more zares dotakniti in mi v bistvu uspe narediti več kot prej, saj ni nenehnih motenj. V tem smislu je dobro, da smo se malo ustavili. Verjamem, da je v vsakem človeku, če se obrne navznoter, polje svobode in čiste zavesti, ki vsebuje inteligenco, kreativnost, ljubezen, empatijo in mir, napetost, sovraštvo, stres in preostala navlaka se umaknejo. Vsak človek je sposoben transcendence, problem je v tem, da je trenutni ustroj sveta ne podpira. Mogoče obstaja majhna možnost, da nas bo šok pandemije tako pretresel, da se bomo nehali ukvarjati z banalnostmi in pehati za stvarmi, ki jih ne potrebujemo, nisem pa prepričana o tem.

Se pandemija pozna tudi v tonu, atmosferi ali celo vsebini posameznih del?

Veliko je neposrednega ilustrativnega odziva, ki je takoj predstavljen na spletu. Koliko je resnega ustvarjanja, se bo šele pokazalo. Moji znanci so se odzvali zelo različno. Zanimivo je na primer, kako smo naenkrat spet opazili naravo. Nekateri v njej najdejo navdih za ustvarjanje, drugi jo integrirajo v svoja dela, mnogi pa se v izolaciji preprosto ukvarjajo z vrtnarjenjem. Pošiljajo fotografije cvetočih kaktusov, delijo nasvete o vzgoji paradiznika in se na splošno navdušujejo nad pomladdo.

Kakšni so vaši odzivi? Je to dobrodošel izstop iz prenatpanega urnika ali morda zgolj moreča epizoda? Je to res čas za knjige in tisoče drugih stvari, za katere sicer nimamo časa, ali se ni mogoče kar preklopiti na drugo frekvento?

Vse skupaj me ne preseneča preveč. Že nekaj časa se mi je zdelo, da svet potrebuje premor. Nisem si mislila, da bo prišel v obliki pandemije, ampak dejstvo, da planet poka po živih, je več kot očitno. Veliko delam, manj je motenj in neprestanega drvenja na sestanke, zato je lahko ustvarjalni proces bolj svoboden in nemoten. Najprej sem posnela nov video, ki je na neki način odziv na trenutno situacijo, zdaj sem se zakopala v končanje večjega projekta, ki je bil že nekaj let na čakanju. To je film *Kaj je dovolj?*, v katerem smo sto ljudi vprašali, kaj zanje pomeni pojem *dovolj*. Odgovore smo prepletli v stoglasen razmislek o enem od glavnih prekletstev sodobne družbe – pohlepu. Nimam sicer denarja za postprodukcijo, imam pa več časa, kar pomeni, da bom večino dela opravila sama. Projekti za razstave in festivale v bližnji prihodnosti so odpovedani ali prestavljeni, razen naročila, ki sem ga pripravljala, preden se je začela izolacija. To je instalacija na prostem za novo restavracijo v centru, ki naj bi jo odprli konec aprila. Lastniki so se zmeraj optimistični, da bo odprtje prestavljeno samo za en mesec. Mogoče bo res tako, saj se je pokazalo, da se je Kalifornija neprimerno trezneje in bolj organizirano odzvala na krizo kot preostala Amerika. Pričakujemo lahko, da bo tudi prehod v 'novo normalnost' premissen in varen.

Kar nekaj institucij, vključno z Muzejem sodobne umetnosti v Los Angelesu, je odpustilo del osebja. Je takšen trend vsesplošen?

Kot v vseh drugih sferah tudi v umetniških institucijah na veliko odpuščajo. V zadnjih treh tednih je v Ameriki 17 milijonov ljudi priložilo za pomoč za brezposelne, od tega 2,7 milijona Kalifornijcev. Ta trend vzbujja skrb, ni pa

Resnična bolezen ameriške duše je nesposobnost doumeti negativno

Nataša Prosenc Stearns Art scena je že zdavnaj izgubila svoj underground in umetniki že dolgo niso več uporniki, provokatorji in vizionarji, je poudarila videoumetnica in režiserka, ki živi v Los Angelesu

»V Los Angelesu je vse obstalo. To je mesto avtomobilov, v katerem ulice, razen v mehiških četrtih in turističnih območjih, nikoli niso bile prav obljudene, a razlika je očitna na avtocestah, ki so zdaj srhljive v prazni sivini. Univerzum posameznika je skrčen na družino oziroma okolje, v katerem je koga v določenem trenutku zasačila pandemija,« je povedala videoumetnica, scenaristka in režiserka Nataša Prosenc Stearns.

PETER RAK

Umetnica, ki je diplomirala na ljubljanski akademiji za likovno umetnost in študij filmske in video produkcije nadaljevala na kalifornijskem inštitutu za umetnost (California Institute of the Arts), že dvajset let živi in dela v Los Angelesu oziroma v soseski Venice. Po njenih besedah se zdi, da bo pandemija zadala usodni udarec umetniškemu svetu, katera rega infrastruktura je bila že prej načeta. Majhne galerije in večina umetnikov so v nenehnem boju za preživetje, medtem ko so veliki čedalje večji in vplivnejši. V Veniceni, na primer, ki se je iz boemske soseske v zadnjem desetletju spremenila v hipstersko četrt novih bogatašev, se je obdržala ena sama galerija, LA Louver. Pa še ta funkcionira samo zato, ker je lastnik galerije tudi lastnik zgradbe in ker zastopajo Davida Hockneyja, umetniško zvezdo, čigar dela se dobro prodajajo. Ostale galerije so zaradi astro-

nomskega zvišanja najemnin druga za drugo izginile. Tudi akademije oziroma umetniške šole, na katerih veliko umetnikov poučuje, da bi si zagotovili preživetje, so že dolgo v finančnih težavah in se bodo po krizi težko pobrale. »Veliki bodo preživeli, vsi drugi pa bodo še bolj nevidni, kot so bili prej,« meni sogovornica.

Opdrtja razstav in spremljevalni dogodki so povsod, v ZDA pa še posebej, pomembni za pozicioniranje umetnika, medijske odzive, ne nazadnje za odkup, sklepanje poslov, nova sodelovanja in naročila ...

Vsi čakajo, kaj se bo zgodilo na drugi strani. Umetniki so se zaprli v ateljeje ali se ukvarjajo s preživetjem, galeristi se pritožujejo, da je prodaja drastično upadla. Vendar je bila skromna že prej, razen, kot rečeno, za gigante, povezane s korporacijami. Art scena je že zdavnaj izgubila svoj underground in umetniki že dolgo niso več uporniki, provokatorji, izobčenci in vizionarji. Izginili so v labirintih preračunljivosti, samocenzure, politične korektnosti in ritoličnosti. Kdo se sploh še spomni časa, preden se je umetnost spečala s profitom? Danes je hiperaktivnih, ultraprofesionalen in blaziran art cirkus, ki mešetarji z obscenimi vsotami denarja, v rokah peščice izbrancev, ki se jih tudi pandemija ne bo bistveno dotaknila.

Medmrežne predstavitve razstav so verjetno solidno obiskane,

»Že prej smo bili hipnotizirani z zasloni, zdaj pa so ti nadomestili še avtentična doživetja.«

vendar ne morejo nadomestiti izkušnje v živo.

To je v veliki meri le preganjanje dolgega časa in umetno vzdrževanje občutka, da se nekaj dogaja in da bo kmalu spet vse po starem. Že prej smo bili hipnotizirani z zasloni, zdaj so ti nadomestili še avtentična doživetja. Prepričujejo nas, da se človek vsega navadi, da potrebujemo samo čas, da se navadimo teletskistiranja. Upam, da ta čas ne bo prišel in da bomo čim prej našli načine zaščite, testiranja, terapij in zdravlil, ki bodo obvladali virus, namesto da se pri vsem napredku zatekamo k prastarem načinu – fizičnemu distanciranju.

Nekakšno družabno življenje očitno poteka samo še online, tudi kalifornijski afroameriški muzej priraje 'zabave' prek instagrama ...

Spletno druženje je na višku. Rojstnodnevne zabave, družno kuhanje, spletna odprtja, avkcije, vesele urice, koncerti ... Že prej sem redko uporabljala družbene medije, zdaj se jih pa izogibam, razen če to ni povezano z delom. Dogodki prek zooma in podobnih aplikacij, kjer se vsak trudi nastopati v čim bolj zanimivi vlogi, po moje ne omogočajo izmenjave avtentičnih vsebin,

ampak so fragmentirani surogati, kjer je pomembno predvsem to, da imaš občinstvo. Ker že dolgo živim daleč od doma, sem se navadila komuniciranja prek skypa, vibra, facetima ali messengerja, vendar so to samo občasni tehnični pripomočki za premagovanje daljave z ljudmi, ki so mi blizu. Predvidevajo, da bo v Ameriki po covidu-19 nova pandemija – mentalne bolezni, povezane z nervozo virtualnega komuniciranja ljudi, ki v lastni družbi ne držijo več kot pet minut. Pa saj tudi to ni novo, množice nenehno priklopljenih na zasloni se se samo povečale.

Številni umetniki so vezani na komercialne posle, ki jim hkrati omogočajo financiranje umetniških in nekercialnih projektov. Večina filmske in glasbene industrije v Los Angelesu je trenutno zamrznjena ...

Vsa hollywoodska produkcija je ustavljena. Filmska industrija je motor tega mesta, kar vpliva na vse druge sfere, vključno z umetniškimi. Dogaja se verižna reakcija, ki se bo slej ko prej dotaknila vsakogar. Virus ne išče profita, ampak širitev. Umetniki se v tem ozračju še bolj množično kot prej prijavljajo na štipendije in rezidence ter iščejo alternativne možnosti zaslužka, kot na primer spletno poučevanje.

Oblikovali so funde, ki naj bi umetnikom pomagali prebroditi krizo. Koliko je tega denarja? Na zvezno administracijo se verjetno ne gre zanašati.

Na vse strani neba

Knjižne novosti Svet se ni ustavil, saj knjige še izhajajo – Založba Beletrina je predstavila kar sedem novosti

Ker so knjigarne in knjižnice zaprte, se zdi, da je do knjig težko priti, a to je samo iluzija. Pri založbi Beletrina so zagotovili, da vam jih lahko brezplačno dostavijo na dom, kjerkoli po Sloveniji. Več o tem si lahko preberete na njihovi spletni strani. In katere njihove knjige so pravkar prišle iz tiskarne?

IRENA ŠTAUOHDAR

Najprej na bližnji in daljni vzhod. Bosanski pisatelj Dževad Karahasan, v slovenščino so prevedena njegova dela *Vzhodni divan*, *Sara in Serafina ter Nočni shod*, roman *Tolazba nočnega neba* (prevedla Jana Unuk) o slavnem srednjeveškem perzijskem matematiku in

astronomu, filozofu in pesniku Omarju Hajamu začne z opisom velikega slavlja leta 471 takoj po sabah namazu. V mestu Isfahan so takrat na trgih prižgali ognje in na njih postavili različne, na katerih so peklili kamele in vole, fazane in jerebice. Na posebnem računju se je vrtela kamela, v katero so vstavili tele, v katerem je bilo jagnje, v jagnetu pa fazan, poln jajc raznih ptic. To je eksotična zgodba o znanosti, verskih fanatikih in vojnah. Pisatelj je velik poznavalec zgodovine, vzhodnjaške tradicije in modrosti. *Seme smrti*, prvi del trilogije o Hajamu, je prav tako izšlo pri Beletrini.

O modrosti govori tudi pripoved o Konfuciju in svetu, v katerem je živel (prevod Uroš Kalcič), izpod

peresa ameriškega novinarja Michaela Schumana, dopisnika *Wall Street Journala* in revije *Time* iz Pekinga. To ni klasična biografija in filozofska knjiga, sledi Konfucijevim modrostim, opisuje njegovo osebnost, kakšen je bil kot politik, oče, učitelj in poslovnež. Pa tudi, času primerno, šovinist. Ena od njegovih modrosti je: »Ženske in sluzinčad je najtežje vzgajati. Če si jim blizu, pozabijo na zadržke, če se jim odmikaš, ti zamerijo.«

O romanu *Žalost onkraj sanj* (prevod Amalija Maček) nobelovca Petra Handkeja pravijo, da je eden od njegovih najlepših. Ko pri enainpetdesetih letih naredi samomor njegova mama, ki je bila koroška Slovenka, se Handke prek biografskih zapisov spomi-

nja življenja te uporne in samozavestne ženske. Pri tem spretno prepleta zgodbo o položaju žensk v družbi v medvojnem in povojnem obdobju ter ponudi nekaj zanimivih socioloških uvidov, denimo to, kako je čistoča omogočila revnim, da so postali del družbe, in je hkrati tej besedi odvzela negativen prizvok. Prevajalka je tudi avtorica izčrpne in zanimive spremne besede.

In še naši

Za zbirko kratkih zgodb *Razvezani* je Ana Schnabl prejela več nagrad. Roman *Mojstrovina* je njen prvenec. Založba je zapisala, da je to psihološki roman, ki se odvija v času razkroja Jugoslavije, govori pa o ljubezenskem odnosu med

Roman Goroslava Vukšića - Goga je poln morskih zgodb.

urednico Ano in pisateljem Adamom. »Ana je mesto mlade urednice dobila v zameno za sodelovanje z oblastmi, med drugim bi morala poročati tudi o novorevijašu Adamu.«

Prvenec je tudi roman Goroslava Vukšića - Goga *Norci pomorci*, gre za potopis odraščanja na morju. Protagonista romana sta neimenovana kadeta vajenca na ladji, med katerima se v ekstremnih razmerah splete globoko prijateljstvo. Brutalno neposredna pripoved je ob vseh ekscisih, pustolovčinah in viharjih, ki jih morata preživeti, zgodba o času, ki ga več ni, so zapisali pri Beletrini.

Snežana Brumec je v prvi knjigi opisala pot Camino, v drugi pa piše o življenjski zgodbi brata svo-

pandemijo, ker hočejo tako rekoč sproti zbirati gradivo.

Zanimivo. Prva misel, ki se mi utrne, je, kam bo vse to šlo? Tak globalni 'dizaster' si seveda zasluži ovekovečenje, ampak zakaj se ne bi raje malo ustavili? Hiperprodukcija artefaktov in nešteti umetniški dogodki so se pred pandemijo vrstili drug za drugim z vrtoglavo hitrostjo, da se nas nič več v resnici ni dotaknilo. Zakaj vse to? Da odkljukamo? Da se pohvalimo na facebooku? Včasih smo se norčevali iz azijskih turistov, ki so hoteli od ene turistične znamenitosti do druge s fotoaparati, ne da bi si karkoli v resnici ogledali. Zdi se, da smo se vsi spremenili v turiste lastnega življenja in si zdaj, ko nas je virus ustavil, izmišljamo tisoč in en način, kako bi nadaljevali to dirko.

Zapovedana socialna distanca ima v Kaliforniji drugačen značaj kot v Evropi, verjetno jo je tudi težje doseči?

Kalifornija je zelo dosledna in tudi ljudje se večinoma držijo pravil. Za zdaj ni policijskega nadzora, samo opozorila redarjev. Sicer pa je v ZDA popolna zmeda s pravili. Nekaj držav še zmeraj ni sprejelo socialne distance, večinoma so to države, katerih guvernerji so Trumpovi privrženci. Da ne govorimo o bedastih preprih o tem, ali bi dovolili maše za veliko noč ali ne. Razum je na koncu zmagal, a na vsakem koraku se kaže, da vprašanja zdravja in varnosti rešujejo po načelih ene ali druge stranke, ne pa po navodilih zdravstvenih strokovnjakov in znanstvenikov. Pokazalo se je, da

»Kalifornija se je neprimerno bolj organizirano odzvala na krizo kot preostala Amerika. Pričakujemo lahko, da bo tudi prehod v 'novo normalnost' premissen in varen.«

virus neproporcionalno napada temopolte, seveda ne zaradi rase, ampak zaradi rasoščine. Medtem ko gledamo množične grobove v New Yorku, ko virus brez pravih poskusov omejitve razsaja po domovih za starejše in prenatpanih zaporih in ko lahko resnične podatke o tem izvemo samo iz lokalnih medijev, predsednik vsak dan na televiziji v živo izvaja večurne performanse samohvale in laži. CNN in MSNBC razmišljata, da jih zaradi prevelike nevarnosti širjenja dezinformacij ne bi več predvajali.

Nekateri so po koncu epidemije napovedali radikalne spremembe življenjskih vzorcev, drugi menijo, da se bo vse spet hitro zavrtelo v starem ritmu.

Mislím, da je pandemija šele začetek velikih sprememb, ki se obetajo planetu. Dolgoletno ignoriranje ekoloških problemov in ekstremna družbena neenakost sta pokazala zobe tudi nam, ki smo v primerjavi z milijoni, ki si ne morejo privoščiti socialnega distanciranja in nimajo dostopa do zdravstvenega varstva, privilegirani. Svet, ki funkcionira izključno po diktatu profita, po pandemiji ne bo 'močnejši in bolj povezan', o čemer bi nas radi prepričali politiki in nekateri mediji. Ta ameriški optimizem ni drugega kot psihosa – resnična bolezen ameriške duše je nesposobnost doumeti negativno. To pozitivno razmišljanje za vsako ceno zveni iz dneva v dan bolj mimo, saj je očitno, da bo po pandemiji beda revnih, ki bodo preživeli, še večja, moč bogatih pa tako rekoč neomejena. Upanje je na ramenih tistih vmes, ozaveščenih, empatičnih, informiranih, katerih število prav tako upada in ki bodo, če se kmalu ne bomo zbudili iz iluzije ameriških sanj, imeli vse manj zagona, da bi karkoli spremenili.